

20. ДААРК, ф.71, оп.1, спр. 2572.
21. Симиренко Л.П. Крымское промышленное плодоводство по оригинальному тексту без изменений / Л.П. Симиренко / Предисловие П.В. Вольвач. – Симферополь: Таврия-Плюс, 2001. – 992 с.
22. ДААРК, ф.71, оп.1. спр. 2571.
23. Каспер В.И. По следам Люстихов / В.И. Каспер // Немцы в Крыму. Очерки истории и культуры / Сост. Ю.Н. Лаптев. – Симферополь: Таврия-плюс, 2000. – С. 203-227.
24. Отчет Карасубазарского отдела императорского Российского общества плодоводства за 1900 год. – Симферополь: Тип. Вересотской, 1901. – 43 с.
25. Отчет о деятельности Симферопольского отдела Императорского Российского общества садоводства за 1889 год. – Симферополь, 1887. – 14 с.
26. Очерк современного состояния плодоводства в Крыму. – Симферополь: Тип. Г.М. Эпеля, 1913. – 52 с.
27. Описание международной выставки плодоводства, огородничества, виноделия и других специальных культур в Санкт-Петербурге 1894 года устроенной Российским обществом плодоводства. – СПб.: Тип. М.М. Стасюлевича, 1896. – 498 с.
28. Отчет о деятельности Симферопольского отдела Императорского Российского общества садоводства за 1887 год. – Симферополь, 1887. – 7 с.
29. Отчет Карасубазарского отдела императорского Российского общества плодоводства за 1898 год. – Симферополь: Тип. Вересотской, 1899. – 41 с.

Задерейчук И.П. Состояние садоводства у немцев Крыма в XIX – в начале XX в.

Статья посвящена малоисследованной исторической теме немецкого садоводства в Крыму. Впервые осуществлен анализ развития садов в местах компактного проживания немецкого населения, выявлены основные тенденции. Отдельно охарактеризован вклад немцев в популяризацию и внедрение передовых технологий в сфере выращивания фруктовых деревьев, создание специализированных питомников. Раскрыты вопросы, связанные с орошением садов.

Ключевые слова: немцы Крыма, крымское садоводство.

Zadereychuk I.P. The condition of Crimean German's gardening in the XIX – early XX century

The article is devoted to the uncharted historical topic of Crimean German gardening. At first the development of gardens in the areas of the German population is analyzed, identified major trends. The contribution of the Germans in the popularization and application of advanced technologies in the field of cultivation of fruit trees, the creation of specialized nurseries are separately described. Issues related to irrigation of gardens are solved.

Keywords: Germans of Crimea, Crimean gardening.

УДК 947.083+656.80

О. В. Федорченко

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ПОШТОВО-ТЕЛЕГРАФНИХ СЛУЖБОВЦІВ НАПРИКІНЦІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ ст. В ОДЕСЬКОМУ ПОШТОВО-ТЕЛЕГРАФНОМУ ОКРУГУ

Стаття присвячена професійній підготовці поштово-телеграфних службовців в Одеському поштово-телеграфному окрузі. Розглядаються основні аспекти навчання зв'язківців, досягнення і прорахунки в цьому напрямі.

Ключові слова: поштово-телеграфні службовці, навчання, професійна підготовка.

Розвиток капіталізму і становлення елементів індустріального суспільства у Російській державі наприкінці ХІХ ст. вимагали реформування комунікаційних мереж. Тому не є дивним, що поштова справа в імперії у період ХІХ ст. час від часу піддавалася реформам [1]. Знакову та останню реформу в галузі зв'язку царський уряд здійснив у 1884-1885 рр. Суть її зводилася до того, що Поштовий і Телеграфний департаменти МВС об'єднувалися в одне ціле – Головне управління пошт і телеграфів (далі ГУПіТ) [2, с. 306-307]. Як наслідок ліквідувалася попередня система управління поштовою і телеграфною справою на місцях і утворювалася нова, окружна, в результаті утворилися поштово-телеграфні округи.

Суттєвою передумовою успішного функціонування відомства зв'язку, як і кожної служби зокрема, є професійно підготовлений персонал. Із самого початку діяльності новоутвореного поштово-телеграфного відомства перед ним постала проблема комплектації кваліфікованими кадрами, так як нові умови роботи вимагали від зв'язківців опанування ширшого кола обов'язків, що природно спричинило підвищення вимог до підготовки службовців.

Підготовку професійних кадрів поштово-телеграфних службовців розглянемо на прикладі Одеського поштово-телеграфного округу (далі ОПТО). Вибір останнього обумовлений тим, що він складався з Таврійської і Херсонської губерній, які за часів Російської імперії займали стратегічне і соціально-економічне становище в державі.

Винесена у заголовок статті тема ще не стала предметом окремого дослідження у вітчизняній історіографії. У працях дослідників [3-6] професійна підготовка поштово-телеграфних службовців часів Російської імперії подається фрагментарно.

Виходячи з актуальності проблеми, спираючись на архівні джерела та літературу, не претендуючи на всебічне висвітлення всіх аспектів зазначеної теми, автор поставив перед собою завдання простежити форми і методи, досягнення і прораховки підготовки зв'язківців у визначеному поштово-телеграфному окрузі. Хронологічні рамки обмежені 1884-1917 рр., часом фактичного існування ОПТО.

Одразу після реформи зв'язку 1884-1885 рр. розпочалася перепідготовка начальників установ, які згодом повинні були координувати перекваліфікацію своїх підлеглих. Для керівництва установ зв'язку термін навчання становив не менше шести місяців. Програма перевірки професійних навичок останніх з поштової частини складалася з наступних положень: 1) прийом і видача різного роду кореспонденції, практичне ведення спеціальних книг; 2) сортування, запаковування кореспонденції та оформлення супроводжуючих документів; 3) пересилання кореспонденції і поштова гоньба [7, арк. 3-4].

Відчуваючи брак висококваліфікованих і досвідчених спеціалістів, керівництво ОПТО в 1889 р. при Одеському міському шестикласному училищі відкрило поштово-телеграфний клас. У зв'язку з розширенням діяльності у 1903 р. його реорганізували у відповідні курси [8, арк. 50]. Не дивлячись на деякі недоліки у роботі класу-курсів, переоцінити їхню діяльність важко, оскільки уряд царської Росії недостатньо приділяв уваги організації навчальних закладів для підготовки зв'язківців. Наприкінці XIX – на початку XX ст., незважаючи на динамічний розвиток зв'язку, подібних установ в імперії було явно недостатньо [4, с. 20]. Зрозуміло, що ОПТО мав дещо кращі перспективи, порівняно з іншими округами, у сфері підготовки кваліфікованого персоналу.

На курсах готували чиновників V-го і VI-го розрядів. Навчальна програма розглядала основні теоретичні моменти, що могли стати в нагоді у практичній роботі. Поряд з цим викладалися основи телеграфної справи та іноземні мови [9, арк. 34]. На щотижневе навчальне навантаження на курсах впливала складність вивчення технічного аспекту телеграфної справи та важливість іноземних мов. Тому години розподілялися таким чином: на телеграфну справу – 44% від загального навантаження, на іноземні мови – 44% і на поштову справу – 12% [10, с. 177].

Слід відмітити консервативність програми з поштової служби, яка зазнавала лише незначних змін. Хоча, з боку активно налаштованих чиновників, спостерігалися деякі спроби внести нововведення. Так у 1912 р. чиновник I-го розряду Одеської поштової контори А. Поповський під впливом відвідин подібних курсів у Кишинівському поштово-телеграфному окрузі пропагував ввести досить актуальну для чиновників дисципліну «Поштова географія та напрямки поштових відправлень» [11, арк. 47-50]. Курси мали обмежену кількість місць, у 1908 р. у трьох класах нараховувалося 68 осіб, у 1912 р. – 49, наступного року – 65 (для порівняння у 1908 р. в ОПТО працювало 1237 поштово-телеграфних чиновників, тобто відсоток курсантів стосовно чиновників складав – 5,5) [12, арк. 5; 13, арк. 84; 14, арк. 180-181]. Позитивним кроком з боку керівництва став дозвіл з 1905 р. навчатися на курсах і жінкам [15, арк. 116].

Курсанти з метою отримати практичні навички професії на два літніх місяці відряджалися на практику в установи імперії [12, арк. 14; 13, арк. 170 і зв.]. На цей час вони забезпечувалися добовим утриманням у розмірі 75 коп. і грошіма на проїзд (для порівняння ціна житнього хлібу (вага 1 фунт) наприкінці XIX ст. у Херсонській губернії становила у середньому 2 ½ коп., хліб вищого ґатунку (вага 1 фунт) коштував 5 коп. [12, арк. 5, 42; 16, 2 січня с. 2]). Особи, які незадовільно засвоїли програму та отримали негативну рекомендацію керівника практики залишалися на повторний курс [13, арк. 225 і зв.]. Натомість, після успішного закінчення навчання випускники прикріплювалися до установ ОПТО, причому до зарахування на державну службу отримували винагороду у розмірі 15 руб. на місяць в Одесі, 25 руб. в інших місцевостях, але не більше шести місяців (для порівняння місячний оклад поштово-телеграфного чиновника найнижчого розряду з 1906 р. становив 30 руб.) [12, арк. 54 і зв.]. Нижча допомога в Одесі та відсутність її для осіб, які залишилися в місті понад план стимулювали поповнення кваліфікованими кадрами провінційні установи округу. Однак успішне складення випускного іспиту не гарантувало стовідсоткового влаштування на відповідну посаду [17, арк. 3; 12, арк. 286 і зв.].

Курси для службовців могли стати добрим плацдармом у майбутнє. Документ про їхнє успішне закінчення прирівнювався до атестату повітового училища, завдяки цьому зв'язківець міг отримати I-ий класний чин і право вступу на державну службу [18, арк. 226].

У зв'язку з професійною необхідністю при Одеському шестикласному міському училищі з 1893 р. для поштово-телеграфних чиновників паралельно викладалися курси німецької та французької мов [19, арк. 32]. Кількість слухачів обмежувалася 15 особами. Успішне закінчення зв'язківцями курсів позитивно впливало на їхнє кар'єрне зростання [20, арк. 35].

Звісно, клас-курси при училищі не змогли повною мірою задовольнити потреби округу в підготовці кваліфікованих кадрів. З огляду на таку ситуацію, керівництво ГУПіТ заохочувало здійснювати навчання при конторах вищих класів. Завдяки вигідному географічному розташуванню і значній кількості абітурієнтів така форма навчання при Одеській телеграфній конторі на початку XX ст. оформилася у поштово-телеграфну школу [21, арк. 33 і зв.]. Особи, які проходили навчання прикомандировувалися до контори. Викладання теорії здійснювалося у вечірній час, практичні навички учні здобували вдень під час роботи у конторі [21, арк. 21]. Посібником з поштової справи слугував «Сборник...» А. Аскарханова [22]. Наповнюваність класу становила не більше 20 осіб. Лише скрута з особовим персоналом змусила у 1913 р. збільшити кількість до 53 учнів, проте навчання проходило у дві зміни [21, арк. 1, 19].

Однак основну масу чиновників готували контори ОПТО. Одразу зазначимо, що дефіцит бажаних навчатися, за рідким винятком, відчувався протягом існування округу [23, арк. 454; 24, арк. 426; 25, арк. 31].

Учням на посаду поштово-телеграфного чиновника встановлювався освітній ценз не нижче рівня повітового училища [23, арк. 45]. Натомість, важкі часи з особовим персоналом змушували керівництво ГУПіТ й ОПТО свідомо змінювати стратегію кадрової політики у бік кількісного показника. У 1905-1907 рр. з огляду на тимчасове звільнення частини службовців за участь у поштово-телеграфному страйку 1905 р., постала нагальна потреба заміщення вакантних посад. У цих умовах свідомо нехтували освітнім рівнем, так учні з домашньою освітою мали реальні шанси зайняти посаду поштово-телеграфного чиновника [24, арк. 377]. Однак такі вимушені кроки спричинили зростання кількості бажаних і зниження освітнього рівня чиновників [24, арк. 426]. Після стабілізації внутрішньополітичного становища в імперії кадрова політика повернулася у звичне русло. У січні 1907 р. для учнів відновили попередній освітній ценз [24, арк. 377].

Перша світова війна додала проблем з набором учнів, що змусило відомство зв'язку дещо скоригувати погляди стосовно комплектації учнівського контингенту. З метою розширити коло потенційних службовців знизили вимоги до жінок, паралельно заохочували до навчання поштарів [26, арк.7]. Останні принаймні мали уявлення про специфіку роботи і тому потребували меншого зусилля та часу для перепідготовки.

Неможливо оминати увагою наявність позитивних кроків з боку царського уряду стосовно підготовки зв'язківців. З кінця XIX ст. додатковим стимулом для учнів-чоловіків стала допомога у розмірі 12 руб. на місяць для тих хто навчався на чиновника V-го розряду і 8 руб. на чиновника VI-го розряду. Допомога видавалася лише протягом трьох місяців [27, арк. 31 і зв.]. Утім учням-жінкам допомога передбачалася лише у період 1905-1909 рр. [28, арк. 87; 29, с. 23]. З початком Першої світової війни допомога зросла до 15 руб. на місяць для всіх категорій учнів [30, арк. 333]. Проте у зв'язку із складним економічним становищем держави видача учнівського утримання постійно затримувалася [31, арк. 18].

Слід зупинитися на особливостях навчання при конторах зв'язку. Одразу ж зазначимо, що проходило воно в зовсім іншій формі ніж на курсах і в поштово-телеграфній школі при Одеській телеграфній конторі. Теоретичні й практичні знання і навички учні здобували безпосередньо під час роботи в установі під наглядом досвідченого чиновника. Певним стимулом для керівників навчання слугувала винагорода у розмірі 8 руб. за кожного успішно підготовленого учня [32, арк. 21]. Однак нестабільність у поглядах керівництва ГУПіТ стосовно доцільності керівництва навчання та економічна скрута спричиняли почергову відміну або відновлення винагороди [32, арк. 21; 33, арк. 200, 206]. Зрозуміло, що це негативно впливало на результати даної форми навчання.

Опанування азів служби за такою методикою мало свої недоліки. Брак вільного часу не давав змогу чиновникам повноцінно керувати навчанням, а учням якісно і ґрунтовно вивчити необхідний теоретичний матеріал для задовільного складення іспиту. Результатом чого ставали низькі показники успішності навчання учнів [34, арк. 56].

Із закінченням визначеного терміну, як і належить, учні складали іспит за встановленим зразком запитань. Екзаменаційна комісія складалася з керівництва контор I – V-го класів [35, арк. 61]. Неможливо обійти увагою два основних погляди керівництва контор на складання іспиту учнями. Не дивлячись на те, що за своєю природою вони протилежні, обидва згубно впливали на підготовку високоякісного персоналу. Одна група начальників закривала очі на рівень підготовки та іспит, а в такому випадку прогалини у навчанні робили службовця малокомпетентним і негативно впливали на якість роботи [36, арк. 284]. Інші, навпаки, з метою не втратити безкоштовну робочу силу невиправдано відтягували день випробування або навмисно ставили незадовільні оцінки [37, арк. 47 і зв.].

Намагаючись максимально послабити суб'єктивний фактор під час іспиту, начальник ГУПіТ М. Севаст'янов у 1911 р. наказав проводити випробування при управлінні округу або у сусідніх конторах [38, с. 220]. Керівництво ОПТО чітко визначило підпорядкованість контор з цього питання. Дефіцит учнів під час війни змусив керівництво відомства з листопада 1915 р. повернутися до старого принципу проведення іспитів [39, арк. 15].

Слід зазначити, що обмеженість учнівського контингенту під час війни сприяла прийняттю на навчання в установи зв'язку осіб психологічно і фізично не підготовлених [40, арк. 17-18]. До того ж значна кількість учнів з різних причин не змогла закінчити навчання. Наприклад, у 1917 р. у Херсонській і Миколаївській поштово-телеграфних конторах навчалася 79 учнів на посади поштово-телеграфних чиновників і лише 34 особи (43%) склали іспит [41, арк. 558, 628]. Деяке полегшення прийшло лише у другій декаді жовтня 1917 р. – за довгі роки учнів нараховувалося більше ніж потрібно. Це дало змогу відновити довоєнні вимоги і вибирати гідних кандидатів [42, арк. 360].

Неможливо оминати увагою ще один своєрідний спосіб підвищення кваліфікації поштово-телеграфних чиновників. З початку XX ст. керівники установ повинні були ознайомлювати підлеглих з нормативно-правовими документами опублікованими в «Почтово-телеграфном журнале». Ідея тримати зв'язківців у курсі останніх нормативно-правових змін, які стосувалися поштово-телеграфної справи була актуальною і необхідною. Однак з архівних документів видно, що дана форма підвищення кваліфікації як правило ігнорувалася або здійснювалася для виду [43, арк. 63].

Отже, керівництво ГУПіТ та ОПТО застосовувало всі можливості для організації стабільного процесу трансляції інформації. Тому з метою підготовки висококваліфікованого й професійного персоналу поштово-телеграфних установ на території ОПТО організовувалися різні за формою і методами види підготовки і перепідготовки зв'язківців. Навчання, не дивлячись на деякі недоліки, частково забезпечувало професійним персоналом установи зв'язку і збільшувало потенційну можливість кар'єрного зростання зв'язківців.

Джерела та література

1. Міронова І. С. Поштові реформи на території України у ХІХ столітті / І.С.Міронова // Гілея. – 2005. – №2 (травень-червень). – С. 59-67.
2. О соединении почтовых и телеграфных учреждений // Полное собрание законов Российской империи. Собрание третье. Т. IV. 1884. – СПб. : Гос. Тип-фия, 1887. – С. 306-307.
3. Лебедев В. И. Участие работников связи в революционном движении России / В. И. Лебедев. – М. : Профиздат, 1974. – 155 с.
4. Псурцев Н. Д. Развитие связи в СССР 1917–1967 гг. / Н. Д. Псурцев. – М. : Связь, 1967. – 479 с.
5. Від гінця до Інтернету: нариси з історії української пошти / [В.Г. Мухін, В. М. Мороз, П. А. Дюков, та ін.] ; під ред. В. Г. Мухіна. – К. : Аспект, 2002. – 328 с.
6. Материалы по истории связи в России XVIII по XX вв. Обзор документальных материалов / [Ф. И. Бунина, В. И. Вельбель, К.П.Генкина и др.] ; под. ред. Н. А. Мальцевой. – Л. : Ленингр. Типография №5 Главполитграфпрома СССР, 1966. – 335 с.
7. Державний архів Одеської області (далі ДАОО). – Ф. 306. – Оп. 1. – Спр. 13.
8. Державний архів Херсонської області (далі ДАХО). – Ф. 82. – Оп. 1. – Спр. 197.
9. ДАХО. – Ф. 82. – Оп. 1. – Спр. 219.
10. Добровольська В. А. Історія жіночої освіти Півдня України (1901-1910 рр.) : дис. ... канд. істор. наук : 07.00.01 / Вікторія Анатоліївна Добровольська. – Херсон, 2006. – 288 с.
11. ДАОО. – Ф. 307. – Оп. 7. – Спр. 104.
12. ДАОО. – Ф. 307. – Оп. 7. – Спр. 88.
13. ДАОО. – Ф. 307. – Оп. 7. – Спр. 96.
14. ДАОО. – Ф. 307. – Оп. 7. – Спр. 91.
15. ДАОО. – Ф. 42. – Оп. 35. – Спр. 2262.
16. Херсонские губернские ведомости. – Херсон. – 1899.
17. ДАОО. – Ф. 120. – Оп.1. – Спр. 30.
18. ДАХО. – Ф. 82. – Оп. 1. – Спр. 61.
19. ДАХО. – Ф. 82. – Оп. 1. – Спр. 13.
20. ДАХО. – Ф. 82. – Оп. 1. – Спр. 169.
21. ДАОО. – Ф. 307. – Оп. 7. – Спр. 96.
22. Сборник постановлений и распоряжений по почтово-телеграфному ведомству. Внутренняя служба в почтовых учреждениях. [В четырех частях] / Составил А. Аскарханов. - Самара, 1910. – 144 с.
23. Державний архів Миколаївської області (далі ДАМО). – Ф. 87. – Оп. 1. – Спр. 79.
24. ДАХО. – Ф. 82. – Оп. 1. – Спр. 47.
25. ДАХО. – Ф. 82. – Оп. 1. – Спр. 197.
26. ДАХО. – Ф. 82. – Оп. 1. – Спр. 360.
27. ДАМО. – Ф. 87. – Оп. 1. – Спр. 74.
28. ДАХО. – Ф. 82. – Оп. 1. – Спр. 43.
29. Инструкция о службе женщин по почтово-телеграфному ведомству // Почтово-телеграфный журнал (далі ПТЖ) (отдел официальный). – 1909. – №1. – С. 22-25.
30. ДАХО. – Ф. 82. – Оп. 1. – Спр. 256.
31. ДАХО. – Ф. 82. – Оп. 1. – Спр. 354.
32. ДАХО. – Ф. 82. – Оп. 1. – Спр. 183.
33. ДАХО. – Ф. Р-600. – Оп. 1. – Спр. 1.
34. ДАХО. – Ф. 82. – Оп. 1. – Спр. 226.
35. Державний архів автономної республіки Крим (далі ДААРК). – Ф. 80. – Оп.1. – Спр. 118.
36. ДАХО. – Ф. 82. – Оп. 1. – Спр. 40.
37. ДАХО. – Ф. 82. – Оп. 1. – Спр. 125.
38. Циркуляр начальника ГУПиТ о порядке производства испытаний ученикам в знании почтово-телеграфной службе // ПТЖ (отдел официальный). – 1911. – №19. – С. 220.
39. ДААРК. – Ф. 80. – Оп. 1. – Спр. 46.
40. ДАМО. – Ф. 87. – Оп. 1. – Спр. 1102.
41. ДАОО. – Ф. 307. – Оп. 1. – Спр. 138.
42. ДАХО. – Ф. 82. – Оп. 1. – Спр. 374.
43. ДАХО. – Ф. 82. – Оп. 1. – Спр. 46.

Федорченко О. В. Професійна підготовка поштово-телеграфних служачих в кінці ХІХ – в началі ХХ в. в Одеському поштово-телеграфному окрузі

Стаття посвящена професійній підготовці поштово-телеграфних служачих в Одеському поштово-телеграфному окрузі. Розглядаються основні аспекти навчання зв'язистів, досягнення і просчети в цьому напрямку

Ключові слова: поштово-телеграфні служачі, навчання, професійна підготовка.

Fedorchenko O.V. Vocational training of post-telegraph officials in the end XIX – early XX century in Odessa postal-telegraphic district

The article is devoted vocational training of post-telegraph officials in Odessa postal-telegraphic district. The main aspects of study of signalmen, achievements and miscalculations in this direction are considered

Keywords: post-telegraph officials, studies, vocational training.